

"El jardí més bell que hom pot somniar és el format per un olivar ben tingut davant del mar".

Les «Cartes d'Itàlia» de Pla i els poetes italians

Mª ÀNGELS ANGLADA

El poeta Camillo Sbarbaro, referint-se a la Riviera Lìgur, escriu:

"Escassa llenca de terra que
[orla el mar,
tanca l'esquena àrida de les
[muntanyes..."

I més endavant, en el mateix poema:

"els teus dòcils vessants, tocs
[d'obra
del pàlid olivet, cabells blancs
que beneeixen aquesta terra..."

És coneguda l'admiració de Josep Pla pels "olivars ben tinguts",

siguin els de Cadaqués o els de la Ligúria. En el seu capítol de *Cartes d'Itàlia* dedicat a Santa Margherita Ligure té uns mots inoblidables que no em sé estar de reproduir, mots en prosa que no desdiuen de la lírica dels poetes: "Jo crec que el jardí més bell que hom pot somniar és el format per un olivar ben tingut davant del mar... A part de donar una mica d'oli —poc— la finalitat de les oliveres en el Mediterrani és la d'aclarir l'aire, donar-li una lluminositat penserosa, una estètica noble, una calma reflexiva. I l'altra, jugar amb el vent. L'olivera és l'arbre del vent. El vent la rejuveneix, i així la seva vida —com la vida humana— sembla tocada d'una alternança entre la gravetat i la follia".

La Ligúria

Josep Pla va més enllà de la superfície florida dels jardins més propers al mar, petita cinta virolada: sap que al darrere hi ha un país sovint esquerp, ignorat pel turista: "Itàlia —escriu— no és un país de flors, és un país de pedres". Constatació que s'acorda altra vegada amb el poeta abans esmentat:

"altar de pedra ets, entre cel i
[mar
alçat, on la canícula crema
aromes d'herbes boscanes"

Ambdós escriptors descriuen la costa de llevant com un país marcat per contrastos:

"A Gènova tot és
picat per mil
finestres vivíssimes,
plenes de coses,
d'escenes
innombrables..."

"Ligúria, que tens a l'hivern
cels tendres com de primavera.
Brilla entre els fils de la pluja
[el sol,
bella que rius
i que de cop i volta en llàgrimes
[et fons.
Per pauses de tebior enganyades
es desclouen violetes fredoliques
damunt dels marges que no
[perfumaran"]

Els nostre prosista observa també el joc vari i sovint enganyós dels vents i els climes damunt aquestes ribes mediterrànies, en alguns aspectes tan semblants a les nostres: "després d'unes hores de cel gris, cau un ruixat apratós i el cel es romp en blaus rentats i adolescents... L'aire es torna daurat, el verd de les persianes té un gust fresc, gotellegen els pins, el borrisol de les oliveres ondula vagament, en un gest elegant, davant del mar, que es torna blau per moments. De la terra, n'arriba un intens perfum de violetes".

Fixem-nos en la viva i diversa plasticitat dels colors que evoca o suggereix Pla en aquestes poques ratlles: daurat, argentat, blau, verd, violeta... I en la nota humana del verd de les persianes, aquest verd

que, juntament amb el gris de la pissarra, serà una de les tonalitats dominants en les seves fines observacions sobre Gènova, la capital de la Ligúria. Els mateixos colors, les mateixes notes planianes suggerides per Santa Margherita les trobem en el poema "Petit port a Ligúria", de Ceccardo Roccatagliata:

"... I entre els reflexos
de finestres aèries
que pengen fora d'un fistó
d'oliveres lluentejants
s'adormissen en una cinta
d'aigua blava els velers"

Gènova

He esmentat tots aquests textos per tal de remarcar que el nostre infatigable prosista de Llofriu es pot arrengrer, gràcies al seu *realisme líric* de què parla Josep Vergés, al costat dels poetes lígurs. Vegem-ho també en la visió general de la ciutat de Gènova.

De primer, el pla total de la ciutat: "... contempleu de l'alçada estant la ciutat, el panorama accidentat de les seves teulades. Formen un immens maremàgnum de color de plom fosc, d'una grisor mat. La

Ligúria és un país de pissarra". La mateixa estampa, encara més concisa, és la que reflecteix el poeta genovès Giorgio Caproni en un parell de versos:

"Gènova ciutat meva, fina
pissarra i sorra marina"

Però no és el gris el color dominant. Continuem escoltant Pla: "Gènova és ano menada la superba. Sí. És superba davant del mar. Sobre el seu apinyament compacte hi ha la gràcia dels roses i dels verds que a Gènova tenen tots els gustos de la frescor i una puerilitat marina tendra i vaga".

Roses i verds que trobem també en els poetes genovesos: "Deixaré la persiana / verda damunt l'hortènsia / el gerani...". El mateix verd que sorgeix, només esporàdicament, però, en la visió més quimèrica i nocturna de Dino Campana: un somriure clar abans de cloure's en la nit rutilant de llums, "en mil i mil diamants". Les finestres, aleshores, esdevenen lluents com estrelles, quan la fosca ja ha apagat, en mots del poeta, "els grisos rosats de la ciutat de pissarra". I és ben digne de remarcar que un escriptor que es confessa —potser massa sovint per ser ben exacte—

poc imaginatiu, tingui mots sobre Gènova paral·lels als del fantasiós, somniador i dissortat Campana:

“veia a les finestres brillants com estrelles passar les ombres de les famílies marineres: i cants sentia lents i ambigus a les venes de la ciutat mediterrània”

“I tot això —escriu Pla— està picat per mil finestres vivíssimes, plenes de coses, d'escenes innumbrables... Gènova... Escala implacable de la vida, ull fatigat davant del transatlàntic passavolant, rosa i verda entre la muntanya pelada i farinosa i el mar glauc, oliós i cansat”. Aquesta titil·lació de llums innumbrables, el nostre escriptor ja la remarca en el capítol “Sensacions d'Itàlia”, afirmant que l'espectacle lumínic de les seves ribes supera el de la Côte d'Azur. Així la recorda, emigrat a Roma, Giorgio Caproni:

“L'he perduda. Ciutat grisa de dia, i, a la nit, tota una Lluïssor de llums —un llum per a cada viu, com, aquí al cementiri, un llum per a cada mort”.

Hi ha encara, naturalment, en el capítol dedicat a Gènova, altres descripcions, més detallistes, gairebé

naturalistes, d'un expressionisme cru, de la bigarrada humanitat que pobla els ports. Allò que volia remarcar, però —i permeteu-me d'insistir-hi— és com un prosista, que no gosaria ningú d'anomenar foraster a Itàlia, explica en quatre planes i mitja una ciutat amb trets força semblants al cant dels seus millors poetes; i també amb una riquesa d'imatges i personificacions —ull fatigat, mar cansat— que acosten el seu discurs, i no pas només fugaçment, a la lírica d'autors tan diversos com els esmentats.

Venècia

I ara, des del litoral italià de ponent, saltem al de llevant, i, més concretament, a l'Adriàtic i a Venècia, ciutat que fascina el nostre autor. El fascina no solament la seva bellesa d'ara, sinó la història de l'antiga i poderosa República veneciana. Confessa que ell, lector voraç, s'han sentit sobretot interessat pels llibres sobre la República governada pels dux. Aquesta afirmació no la fa al llibre *Cartes d'Itàlia* —amb pròleg datat el 1954— sinó a “Itàlia i el Mediterrani”, l'any 1977; el llibre que esmenta, concretament és el de Roberto Cessi, editat

l'any 1968. Tota la descripció de Venècia, però, es troba dins les “cartes”, descripció que podem qualificar d'objectiva, admirada i apassionada alhora. Un dels trets que m'agraden de la seva visió és que Pla no s'inclina cap als tòpics tristos que agermanen la ciutat amb la corrupció i la mort. L'escriptor es deixa seduir i meravellar per l'extrema, colpidora bellesa de colors i gràcils arquitectures de marbre, aigua i llum de la ciutat: només li sobra... l'excessiva abundància de coloms.

L'escriptor, abans de descriure la forma plàstica de Venècia, dedica quasi una plana i mitja a explicar-ne les sensacions auditives: la manca de sorolls forts —a l'època que encara no solcaven els seus canals les motores— i la varietat de petites fresses, clapoteigs, remors disperses.

Ho resumeix tot escrivint: “I bé, Venècia us entra primer per l'orella. Després pels ulls en copseu el color. És el moment del gran plaer. Més tard, detalleu, descobriu, despullau, se us dibuixa al pensament el brodat de marbre, incomparable, de Venècia. És llavors que veieu que la ciutat més bella del món és aquesta”. Impressió que rep Pla a través d'una passejada amb gòn-

“Se us dibuixa al pensament el brodat de marbre de Venècia, i veieu que la ciutat més bella del món és aquesta”

dola, que considera la manera més avinent d'aproximar-se al coneixement de la ciutat dels dux, ja que, segons ell, passejar amb gòndola resulta una sensació tan suau com passar una ploma de perdiu jove damunt d'un xarop de poncem.

Un cop ha afirmat tan rotundament la seva predilecció per Venècia, Pla sap que el lector espera que justifiqui aquesta afirmació. La gràcia de l'escrit —del paper, com a ell li agradava de dir— és que comença a fer-ho amb una narració plena de detalls molt precisos, no pas amb una descripció: "Un dia d'estiu hi vaig arribar a les sis del matí. Al Gran Canal hi havia un aire de seda. Era l'hora del mercat i la lògia dels fonaments de Rialto era plena de fruits. Les barcasses anaven i ve-

nien carregades de verdures fresques". Més endavant simplement enumera els colors que ha trobat anotats al seu carnet: "ocres, una carnació rosa i fresca, sedosa; marbres jaspiats, nacres que espurnegen, colors de bombolla de sabó irisada; rovellats, més color de terra... més verd i rosa".

Doncs bé, aquesta descripció de Pla, tan matisada i acolorida, amb la seva atenció als sorolls i a la vida de la ciutat, és la que trobem en la lírica d'un gran poeta, fill de Pieve di Sacco (Pàdua), Diego Valeri. I a més a més dels bells colors, la lluïssor de l'aigua i els sorolls, ambdós escriptors retraten detalls de la vida quotidiana, mentre altres autors només paren esment en els marbres i les estàtues. Pla ens par-

la d'uns homes "descalços, els pantalons al genoll, la camisa folgada, l'ull negre, la pell morena", que "passaven amb coves de préssecs de borrisol mòrbid"; Valeri, d'uns forcs de cebes i d'unes carbasses que, sota el sol, resplendeixen com un autèntic bucentaure —el vaixell on el Dux celebrava el casament simbòlic de la ciutat amb el mar Adriàtic. Aquesta atenció als detalls, en el nostre prosista arriba també a les olors; al vespre, per exemple, ens parla de la flaire magnífica d'una sopa de peix. Així aconsegueix de donar un quadre de la ciutat allunyat de la visió romàntica que s'ha divulgat més, i que ha persistit, amb alguns encerts esplèndids, cal dir-ho, en poetes del nostre segle, com Cardarelli.

Heus ací un fragment del poema de Diego Valeri, que permet d'adonar-se de la semblança amb la prosa de Pla, tant en la varietat com dels colors com en els aspectes relacionats amb la vida de cada dia, les cases petites, els carrerons senzills, els sorolls somorts:

"Aquests grisos de perla, i gri-
[sos-rosa
i grisos-verds, on el cel i l'aigua
sembla que s'esvaeixin, com
[darrera d'un vel
d'única llunyania fabulosa...
Ve de la mar i alè somnolent [del
xaloc"

i, més endavant: "aeris terrats i balconserens / il·luminats de baladres blancs, / esglesioles velles i campanars cansats / negres de salobre i grocs de crespínells..." També esmenta la lluïssor de vermelles gemmes, així com Pla parla del color de vi de Borgonya amb una mateixa riquesa plàstica i d'imatges; fins al punt que hi ha alguna frase del prosista que podria intercanviar-se amb versos concrets del poema. Així, quan afirma que el *campanile* de la basílica de Sant Marc "rosa i blanc, tocat per les últimes llums, té, del cantó de l'ombra, una transparència de vi rosat" i que l'aigua, "del color d'una magrana

"Passejar amb gòndola és una sensació tan suau com passar una ploma de perdiu jove damunt d'un xarop de poncem".

"Els quatre grans
cavalls encabritats
de Sant Marc formen
una construcció
fantàstica"

pà.lida, ondula i respira d'una manera fatigada".

Fins aquí el poeta i el prosista s'acorden en la seva visió de la ciutat. Pla, però, encara que ens diu que aquest llibre sobre Itàlia no és una guia, sinó més aviat una anti-guia, ens dóna tot seguit, com li agrada de fer-ho, molta informació sobre les nobles formes arquitectòniques de la ciutat: el Duomo i la plaça de Sant Marc, el Campanile, el Palau Ducal. Informació precisa i objectiva, però també amb punts de vista ben personals, amb observacions sovint inesperades. Torno la paraula al nostre autor: "El Duomo (Sant Marc) és un edifici de la més absoluta singularitat. Mig gòtic i mig bizantí, grec i moresc, vegetal i espiritual, amb arcades fisonades de petites figures, amb porxos aguantats amb columnetes, les voltes incrustades de mosaics, cúpules rutilants d'or, els quatre grans cavalls encabritats, formen una construcció fantàstica... Són cavalls que han viatjat molt; sortits de Roma, traslladats a Constantinoble, portats a Venècia, desplaçats a París per Napoleó, foren tornats a Sant Marc l'any 1815". Cavalls meravellosos, els mateixos que en una novel·la veneciana, *Il doge*, d'Aldo Palazzeschi, emprenen un vol fantàstic damunt del brocat, entatxonat de turistes i maletes, de la Venècia actual.

Epíleg a Girona

Josep Pla, entre altres escrits, torna a Venècia en el capítol "El litoral italià de Levant", del llibre *Itàlia i el Mediterrani*, el que conté els magnífics estudis sobre pintors i escriptors del país, singularment Leopardi i Pirandello. En l'escrit sobre Leopardi, Pla comenta el problema de l'enfonsament progressiu

de la ciutat i els esforços que es fan per salvar-la, amb un cert escepticisme sovintejat en ell.

Però allò que volia remarcar d'aquest capítol és una petita frase sobre els cafès de la Plaça de Sant Marc:

"La meua admiració per la Plaça de Sant Marc és total. Me n'agrada l'arquitectura, els cafès, que semblen confiteries de luxe, les petites botigues que semblen joieries". Doncs bé, en el llibre *Girona*, podem llegir, sobre els antics cafès de la ciutat: "I què no direm dels cafès, aquestes admirables institucions socials? Sota els porxos, enmig del brogit general, els cafès hi posen el seu dringar de copes, de tasses i de culleretes,

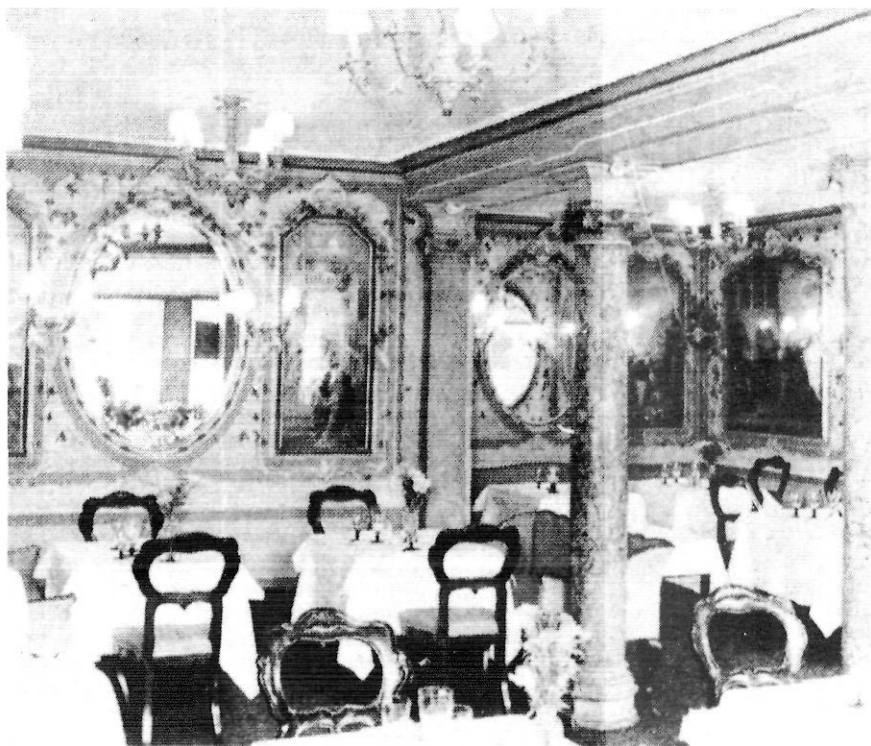
la seva meravella de colors —la granadina, la grosella, els aiguardents blavencs, les orxates ua-

tades, la canya daurada, els vermuts divinament vulgars... El cafè Vila o cafè militar és vuitcentista i magnífic, i el cafè Norrat, amb una decoració menys vulgar, semblaria un cafè de la Plaça de Sant Marc, a Venècia". Coneixent l'admiració meravellosa de Pla per la ciutat de l'Adriàtic, crec que no es pot demanar un elogi més gran per a un racó de Girona que aquesta comparació, que es pot allargar a les ratlles que descriuen la "vella ciutat" en els dies de pluja: "els dies de pluja —quan les campanes semblen tenir un rogal i... se sent el sorollet de l'aigua que baixa per les canalons —surt a la cara de la vella ciutat una floració de verdets i rovellats a dins de la qual es veu de

Josep Pla: una mirada mediterrània.

vegades una gota vermella com un robí, la molsa agafa un punt d'ufana, els rovells, qualitats tèbies i suaus; les cases, sota el cel baix, tenen un color perlejat". Crec que és en aquesta visió tan tendra i detallista, humil, dels carrers vells en un dia plujós, i no en el panorama de conjunt, que aquests colors gironins poden comparar-se als grisos-perla i als grisos-rosa de la Venècia de Pla i de Diego Valeri; i més quan sabem que el nostre autor reclamaria per a la Girona antiga els pinzells de Breughel, Tèniers i Rembrandt —com Venècia tingué els seus Guardi i Canaletto. I ambdues ciutats, al costat de moltes d'altres, han tingut un pintor-poeta en la paraula de Josep Pla.

"Els cafès de Venècia semblen confiteries de luxe".

Mª Àngels Anglada és escriptora.

Aquest article recull el text de la conferència donada per la seva autora a la Fontana d'Or de Girona, el dia 28 d'abril d'enguany, en ocasió de la constitució de l'Associació d'Amics de Josep Pla.